ULOGA INSTRUMENTARKE U RATNOJ BOLNICI VUKOVAR

Dame i gospodo, poštovani liječnici, kolege i kolegice, uvaženi gosti

Moje ime je Mihaela Brajković i instrumentarka sam na odjelu kirurgije u Općoj bolnici Vukovar. Sestra Agneza Aleksijević, sestra Binazija Kolesar i ja u ovom predavanju pokušat ćemo vam prikazati ulogu i značaj instrumentarke u ratnoj bolnici Vukovar.

Prije nego li prikažemo ulogu i značaj instrumentarke u ratnoj bolnici Vukovar, vratimo se malo unazad. Naš rad u tim teškim ratnim danima neki, pa i mi sami uspoređujemo sa čudom, ali tog čuda ne bi bilo ili bi bilo daleko manje da se naša bolnica, prije svega novi objekt bolnice, koji je otvoren 1976. sve do 1991. nije tehnički i kadrovski usavršavala i modernizirala. Pažnju ćemo usmjeriti na kirurške grane. Odjel za kirurške bolesti 1991. imao je sedam odsjeka: *traumatologiju, urologiju, ortopediju, abdominalnu, vaskularnu, dječju i plastičnu kirurgiju.* Odjel kirurgije imao je 79 bolničkih kreveta, 20 liječnika, 60 medicinskih sestara (9 VSS), a u operacijskom traktu bilo je 11 instrumentarki (5 VSS). Uska i koordinirana suradnja sa moderno opremljenom centralnom sterilizacijom, u kojoj su radile 1 VSS medicinska sestra i 3 bolničarke, anesteziološki tim sa 4 anesteziologa i 6 anestezioloških tehničara i tim medicinskog osoblja jedinica intenzivnog liječenja, omogućavala nam je da godišnje izvršimo oko 2 000 operacijskih zahvata. Zahvati su se obavljali u dvije prostrane i po svjetskim standardima opremljene operacijske sale. U operacijskom traktu nalazila se sala za gipsanje, endoskopska sala i substerilizacija sa autoklavom, ultrazvučnom kadom za pranje instrumenata i toplim ormarom za otopine. Instrumenti i aparatura u operacijskim salama bili su na zavidnoj razini, tako da su ne jednom kolegice iz drugih većih ustanova bile ugodno iznenađene kada su vidjele naše operacijske sale i opremu u njima. Ginekološki odjel radio je u dvije operacijske sale i imao je 5 instrumentarki. U staroj zgradi bolnice nalazile su se operacijske sale na odjelu okulistike sa dvije instrumentarke i ORL odjelu gdje je bilo 5 instrumentarki. Iako kadrovski znatno osiromašeni, oprema, instrumenti, zalihe šivaćeg, ugradbenog i ostalog materijala pomogli su nam da u rat ne uđemo nespremni.

Krajem ožujka 1991. padaju prve žrtve Domovinskog rata. Osjećamo promjenu u ponašanju nekih naših kolegica pa i liječnika. Tijekom mjeseca travnja bilo je slučajeva samoranjavanja vatrenim oružjem, a i teških ranjavanja slučajnih prolaznika (dva teško ranjena u Bršadinu, ranjenici iz oružanog sukoba u zgradi Pošte u Vukovaru), tako da smo se počeli susretati sa specifičnim obradama ratnih rana. Prekretnica, tj. promjena organizacije rada kirurškog odjela pa tako i operacijskog trakta, počela je 2. svibnja 1991. kada su napadnuti hrvatski policajci u Borovu Selu. U veoma kratkom vremenskom razdoblju prihvaćen je i obrađen 21 ranjenik. Postalo nam je jasno da moramo povećati broj setova za obradu manjih rana, uvesti dvojna dežurstva što je bivalo sve teže jer se broj instrumentarki naglo počeo smanjivati zbog njihova prelaska u druge ustanove i nemogućnosti dolaženja na posao zbog barikada koje su se nalazile u njihovim mjestima stanovanja. Centralna sterilizacija radila je punim kapacitetom zbog pripremanja sterilnih materijala. Kolegice su po potrebi ostajale i poslije radnog vremena, a bile su i dostupne telefonski u bilo koje doba. Broj hladnih (redovnih) zahvata sveo se na minimum, radile su se samo hitne operacije, ali je zato ratnih rana bilo sve više. Broj instrumentarki se gotovo prepolovio tako da je bilo sve teže organizirati rad.

Donacije koje su počele stizati u našu bolnicu već od svibnja stvarale su nam poteškoće. U operacijski trakt stizale su ogromne kutije pune šivaćeg materijala, dezinfekcijskih sredstava i instrumenata za pregled kojih smo utrošili mnogo vremena, a nažalost dosta toga bilo je neupotrebljivo (konci 6/0, 7/0, 8/0, 9/0, 10/0, dezinficijensi kojima je davno istekao rok, fini instrumenti koji nisu bili za ratne rane). Instrumente smo slagale u setove tako da smo pored setova za obradu manjih rana imali i setove za abdomen, thorax i koštanu kirurgiju. Sve do 25. kolovoza kada je započeo rat u Vukovaru manje ratne rane obrađivale su se u sali za male zahvate koja se nalazila u sklopu kirurške ambulante u suterenu bolnice, a veći zahvati radili su se u operacijskim salama na kirurgiji. Zbog zračnog i artiljerijskog napada 25. kolovoza 1991. bolesnici su premješteni u protuatomsko sklonište. Napadi nisu prestajali, granatiranje i zračni napadi bili su dio svakodnevnice pa se odjel, a tako i operacijske sale više nisu mogle koristiti. Do polovice rujna spustili smo se kat niže u ginekološke operacijske sale, a kada su i one postale preopasne za rad svi operacijski zahvati počeli su se

odvijati u sali za male zahvate, gipsaonici i RTG snimaonicama. Svu pokretnu opremu - aspiratore, električne noževe, stupove za električne bušilice, električne bušilice, mobilne operacijske lampe - spustile smo u suteren, a isto smo učinile i sa instrumentarijem za ugradnju TEP kuka, vaskularnim setovima, pa čak i setovima za estetsku kirurgiju jer mislile smo, tj. nadale se, da kada rat prođe, nastavit ćemo tamo gdje smo stali, radit ćemo zahvate koji čine sretnima i nas i pacijente, nešto sasvim drugačije od strahota koje smo gledale iz dana u dan. U početku je u prosjeku primano od 30 do 40 ranjenika na dan. Prihvat i trijaža ranjenika bili su veoma dobro organizirani, svi su znali svoj posao, obrada manjih rana u pravilu se odvijala u traumatološkoj ambulanti, dok su teži i teški ranjenici odmah bili operirani u već navedenim prostorima.

U jednoj od RTG snimaonica bila je smještena operacijska sala za ORL i očni odjel. Instrumentarka koja je tamo radila bila je u šestom mjesecu trudnoće, no njeno stanje nije ju sprečavalo da bude na raspolaganju 24 sata, da priprema setove i materijal za zahvate. Kirurški dio operacijskih zahvata odrađivale su 4 kirurške instrumentarke, napomenut ću da je jedna instrumentarka početkom listopada ranjena ali vremena za poštedu i bolovanje nije bilo, zatim 4 instrumentarke sa ginekologije, kolegica koja nam se pridružila na početku rata i instrumentarka kirurškog tima iz Zagreba. Broj ranjenika povećavao se iz dana u dan, a instrumentarke su bile prisutne kod svakog prihvata ranjenika, cijele dane, kasne večernje sate, a nerijetko i cijele noći. U rijetkim danima zatišja pospremale smo i pravile red u improviziranim operacijskim salama, odlazile u razrušena spremišta operacijskih sala na odjel kirurgije i u ruševinama tražile materijale kojih nam je polako počelo nedostajati (drenovi, kateteri, proteze za krvne žile, tamponi za rane, materijal za šivanje). Ako bi večer bila mirnija dvije kolegice ostajale su dežurati u kirurškoj ambulanti, a ostale su se pokušale odmoriti u prizemlju zgrade u prostoriji gdje su razbijeni prozori bili zamijenjeni zakucanim vratima od ormara iz razrušenih bolesničkih soba, tako da je u prostoriji vladao vječiti mrak, a na podu, jer je tako bilo sigurnije (ležajevi su se čuvali za ranjenike), bile su prostrte deke ali odmora gotovo da nije bilo. Granate su padale u bolničko dvorište skoro cijele noći, ispod prozora u razmacima od oko 30 minuta, tako da je bilo sigurnije sjediti u hodnicima i čekati jutro. Svako jutro u 7 sati instrumentarke su ponovno bile u ambulantama i pomagale previjati ranjenike koje su dovozili iz skloništa u gradu. Opskrba strujom i vodom bivala je

sve teža, ali tim ljudi koji se brinuo za nabavu vode, inženjer elektrotehnike koji je kako smo znale reći "stvarao" struju, činio je nadnaravne napore da bi se koliko toliko moglo normalno raditi. Dva suha sterilizatora u improviziranoj centralnoj sterilizaciji, dva u biokemijskom laboratoriju i jedan veliki "SUTJESKA" u ginekološkom hodniku među krevetima ranjenika, radila su neprestano i nikad se nije dogodilo da nemamo sterilne instrumente. Moramo napomenuti da je sam proces sterilizacije zbog sigurnosti (sterilnosti) trajao duže, a jedina kontrola bile su trake za kontrolu sterilizacije (kemijski indikator). Operacijsko rublje pralo se ručno u hladnoj vodi u razrušenoj praonici rublja, u improviziranoj centralnoj sterilizaciji slagali su se setovi, sterilizirali i nikad se nije dogodilo da nemamo sterilno rublje za operaciju, kao ni zavojni materijal. Koristili smo jednokratne sterilne rukavice, ali i rukavice koje smo prali, sušili, talkali, slagali u kazete i sterilizirali u suhom sterilizatoru na 120°C dva sata. Iako nam se to nekada činilo nemoguće, u tom trenutku bilo je moguće.

Principi asepse i antisepse održavali su se koliko je to bilo u našim mogućnostima. Kirurško pranje ruku odvijalo se tako da smo ruke polijevali vodom iz boce, kako instrumentarkama tako i operaterima, no često nije bilo moguće kirurško pranje ruku (nije bilo vode, a ni vremena zbog hitnosti zahvata) pa bi oblačili dvoje sterilne rukavice. Fiziološku otopinu za ispiranje abdomena grijali smo u posudi na kuhalu koji je nekad služio za kuhanje kave. U bolničkoj ljekarni pripremale su se sve vrste otopina za pranje i dezinfekciju operativnog polja i za ispiranje rana (hidrogen, rivanol, hipertonična otopina). Vrlo često radilo se u tri "sale" i iza zahvata ostala bi gomila onečišćenih instrumenata, a vode je bilo sve manje i čuvala se svaka kap. U jednu smo posudu stavljali sve onečišćene instrumente, oprali ih od grube nečistoće, zatim isprali u čistoj vodi koja bi ponovno služila za natapanje onečišćenih instrumenata. Susretali smo se sa nekim zahvatima koje do tada nismo radili, npr. BÜLAU drenaža, vanjski fiksator ZGB I, ZGB II, SYNTHES FIKSATOR, a koje smo učile u hodu od anesteziologa i traumatologa. Sami smo pravili BÜLAU drenažu od iskorištenih sistema za infuziju i boca fiziološke otopine. Četiri čistačice brinule su se za čistoću u prostorima gdje se vršio prihvat, trijaža i operacijski zahvati. Dovozile su čisto i sterilno rublje i ostali materijal iz centralne sterilizacije, a odvozile onečišćeno rublje iz operacijskih sala i ambulante. Ako znamo da se broj

ranjenika povećavao iz dana u dan, da ih je bilo 30, 40, 60 pa i 80 od krvave odječe, obuće i blata, bili bi zatrpani da te vrijedne radnice nisu činile nadljudske napore kako bi ambulante i sale čiste dočekale novi dan. Okruženi smrću i razaranjem više nego ikad bili smo tim i samo tako mogli smo opstati do samoga kraja.

Na početku ovoga predavanja spomenula sam čuda, i možda nam se u tim ratnim danima i činilo da je bilo čudo imati sterilne instrumente, rublje, gazu, vode, struju, konce, drenove, čiste sale, krevet i posteljinu za svakog ranjenika, kakav takav obrok, da je čudo i to da smo imali snage da se nasmijemo i zapjevamo. Tada nismo znali, nismo imali vremena razmišljati o tome, a sada petnaest godina poslije, čitajući mnoge zapise osoba koje su doprinijele cjelokupnom uspjehu, znajući mnoge hrabre ljude koji su popravljali razrušeno, žene koje su u hladnoj vodi prale krvavo rublje, kuharice koje su od ničeg spravljale jelo, vatrogasce koji su izgubili živote dovozeći nam vodu, znamo da to nije čudo, to je spremnost da se prepozna potreba drugih, da se za drugog nešto učini, snaga duha, stručnost, dobra organiziranost i visoka moralna mjerila. Predavanje bih završila citatom VICTORA E. FRANKLA koji se nalazi na početku knjige ratne novinarke Radio-Vukovara - Alenke Mirković:

"Što si preživio, ne može ti oteti
Nikakva sila na svijetu.
Ne samo ono što smo doživjeli, nego i
Ono što smo uradili, ono što smo
Ikad plemenito mislili i ono što smo
Pretrpjeli…sve smo to unijeli u stvarnost,
Jednom zauvijek. I premda je sve to
Prošlost – upravo je u prošlosti zauvijek
Osigurano!!"

ms. Mihaela Brajković
vms. Agneza Aleksijević
vms. Binazija Kolesar